

УДК 323.281:[2-725:271.4(477)]»1939-1947»

Б. А. Прах,

доктор гуманітарних наук (історії), викладач кафедри церковної історії
Українського католицького університету

РЕПРЕСІЇ СУПРОТИ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА ПЕРЕМИСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ТА АПОСТОЛЬСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЛЕМКІВЩИНИ (1939–1947 РР.)

У статті на підставі архівних документів і усних свідчень підсумовано факти й масштаби переслідувань греко-католицького духовенства на території сучасної Польщі в період Другої світової війни та в перші повоснні роки радянським і нацистським тоталітарними режимами, а також польським збройним підпіллям, органами влади, Війська Польського і Урядом безпеки комуністичної Польщі.

Ключові слова: репресії, тоталітарні режими, греко-католицьке духовенство, Апостольська адміністрація Лемківщини, Перемишська єпархія.

Репрессии против греко-католического духовенства Перемышльской епархии и Апостольской администрации Лемковщины (1939–1947 гг.).

В статье на основании архивных документов и устных свидетельств подитожены факты и масштабы преследований греко-католического духовенства на территории современной Польши в период Второй мировой войны и в первые послевоенные годы советским и нацистским тоталитарными режимами, а также польским вооруженным подпольем, органами власти, Войска Польского и служб безопасности коммунистической Польши.

Ключевые слова: репрессии, тоталитарные режими, греко-католическое духовенство, Апостольская администрация Лемковщины, Перемышльский епархия.

Repressions against the Greek-Catholic Clergy of the Przemyśl Diocese and the Lemko Apostolic Administration.

The study, based on both archive materials and oral witnesses, summarizes and analyzes the facts regarding the nature and the scope of the repressions against the Ukrainian Greek-Catholic clergy in the present-day Poland during the World War II and its immediate aftermath. The repressions were carried out by Nazi and Soviet totalitarian regimes,

the Polish underground resistance, the Polish Army and security services, local and central authorities of the Communist Poland.

Keywords: *repressions, totalitarian regimes, Ukrainian Greek-Catholic clergy, Lemko Apostolic Administration, Diocese of Przemyśl.*

Вересень 1939 р. – початок Другої світової війни – став для Української греко-католицької церкви (УГКЦ) початком нового драматичного досвіду і кривавих переслідувань. Новий кордон між окупованими німецькими і радянськими військами територіями розділив і західноукраїнські землі, що у міжвоєнний період належали до Польської держави, а з ними – і територію Галицької греко-католицької митрополії. Під владою нацистського режиму опинилися майже усі парафії Апостольської адміністрації Лемківщини (ААЛ) (утвореної в 1934 р. шляхом відокремлення від Перемиської єпархії 9 західних деканатів), а також частина самої Перемиської єпархії. Поділенням між двома загарбниками виявилось навіть місто Перемишль – єпископська столиця.

Уже в перші дні війни з’явилися й перші жертви серед греко-католицького духовенства. 19 вересня 1939 р. гітлерівці розстріляли о. Миколу Величка – пароха Боська (Апостольська адміністрація Лемківщини), а 27 вересня більшовики застрелили о. Михайла Телєпа – пароха Рогізна (Яворівський деканат). Дальші роки війни принесли чергові втрати, а її завершення у травні 1945 р. для УГКЦ обернулося реалізацією планів сталінського режиму та його сателітів щодо її цілковитого інституційного знищення та переслідувань її священнослужителів і вірних.

Ще й досі важко відтворити всі обставини цих трагічних подій та з’ясувати долю поодиноких осіб. Важливою перешкодою є брак документальних матеріалів. Але ще більшою проблемою є розпорошення вірних внаслідок депортаційних акцій радянського й польського комуністичних режимів, яке негативно позначилося на збереженні історичної пам’яті про жертви тоталітарного насилля над свободою сумління. Тому зусилля авторів різних публікацій з цієї проблематики були спрямовані насамперед на те, щоб встановити повний перелік усіх священників, котрі загинули у 1939–1947 рр.

Першим порушив це питання о. Василь Гриник у кількох звітах до Священної конгрегації Східних Церков, що у Ватикані, а особливо у звіті «Церква в рідному краю і в Польщі» від 18 березня 1948 р. [2]. Крім опису стану УГКЦ на землях, що опинилися у складі повоєнної Польської держави, він подає список убитих загонами польського

збройного підпілля і частинами Війська Польського 23 священників, серед яких помилково згадує і прізвища о. Йосифа Криси та о. Івана Гайдука (перший у липні 1945 р. виїхав до Радянської України, а другий взагалі ніколи не душпастирював на парохії Лубна Динівського деканату; можливо автор звіту переплутав його з о. Михайлом Гайдуком, завідателем парохії Глудно того ж деканату, який був убитий 12 липня 1944 р.). У 1960 р. Степан Шах – колишній директор Перемиської чоловічої гімназії – у своїх спогадах наводить прізвища 24 замордованих греко-католицьких священників [9, с. 338–340]. До списку, поданого о. Гриником, цей автор долучає згадку про о. Василя Гучка, пароха Радружа, застріленого разом з родиною прикордонниками Війська Польського 27 серпня 1944 р. Окремі деталі щодо обставин смерті деяких душпастирів, що загинули на території Польщі, подано в публікаціях Юліяна Бескида (Тарновича) [1] та о. Івана Лебедовича [4].

Серед діаспорних опрацювань варто згадати матеріали, опубліковані в серії «Мартирологія Українських Церков». Зокрема у томі, присвяченому УГКЦ, вміщено загальний список «Українські католицькі владики, священники, монахи і монахині замордовані, розстріляні, ув'язнені, заслані в СРСР і східноєвропейських комуністичних країнах 1939–1984 рр.» [5, с. 101–155], а також опубліковано нарис о. Василя Гриника з короткими біографічними інформаціями про 50 священнослужителів, помордованих на території Апостольської адміністрації Лемківщини та Перемиської єпархії у 1939–1948 рр. (включно з двома єпископами). Щоправда інформація про 10 осіб подана тут помилково або з неточностями [5, с. 321–346]. Деякі корективи й доповнення щодо долі окремих священників вносять публікації Михайла Козака, Євгена Місила, Атаназії Путько-Стех, Романа Рейнарівича та ін. [3; 6; 7; 8]).

На жаль, жодне з опублікованих досі досліджень не висвітлює повного образу трагедії греко-католицького духовенства Апостольської адміністрації Лемківщини та Перемиської єпархії за воєнний період та в перші повоєнні роки. Зокрема, станом на сьогоднішній день так і не встановлено точної кількості репресованих нацистськими і більшовицькими окупантами греко-католицьких священників, не записані факти жакливого терору, вчиненого польським збройним підпіллям, військовими підрозділами і органами держбезпеки комуністичної Польщі, наслідками яких були вбивства, побиття, залякування, пограбування, насильницьке виселення тощо. Також невідома доля священників, які врятувалися – і тих, які залишилися в Польщі, і тих, що були депортовані до Радянської України. Для встановлення істини знадобиться ще чимало років клопіткої праці.

У цій статті підсумовано результати наших власних пошуків і досліджень, які головню опираються на документи, що зберігаються у воеводському Державному архіві у Перемишлі в актах Перемиської єпископської консисторії та Апостольської адміністрації Демківщини. Самі священники – жертви і свідки того часу – у своїх звітах подають нам найповнішу і найбільш достовірну інформацію, з якої яскраво видно жахливе становище греко-католицького духовенства у час терору боївок польського підпілля, нападів місцевого польського населення і репресій адміністративного військово-поліцейного апарату. На жаль, збереглося відносно небагато документів з періоду першої радянської (1939–1941) і німецької (1941–1944) окупацій, а також щодо дій польської армії у 1945–1947; також вціліли далеко не всі звіти деканів і парохів за цей період. Натомість поза рамками нашого представлення у цій статті залишиться проблематика репресій щодо греко-католицького духовенства, яке залишилося в українській частині Перемиської єпархії після 1944 р., як і долі тих священників, які були переселені із Закерзоння у Радянську Україну в 1944–1947 рр.

1. Період німецької окупації (1939-1944).

Достосовуючись до нових обставин, у яких опинилося духовенство і вірні Перемиської греко-католицької єпархії після початку Другої світової війни та поділу окупованих відповідно до таємного пакту Молотова-Ріббентропа територій, перемиський правлячий єпископ Йосафат Коциловський 25 вересня 1939 р. розпорядився утворити генеральний вікаріат з осідком у Ярославі для управління тими парафіями, що опинилися під пануванням гітлерівського режиму. Генеральним вікарієм став перемиський єпископ-помічник Григорій Лакота [11, s. 15]. Вікаріат проіснував до кінця червня 1941 р. Від липня 1941 року до переходу радянсько-німецького фронту 1944–1945 рр. на захід Перемиська єпархія повністю була під німецькою окупаційною владою.

Апостольським адміністратором Лемківщини в період німецької окупації (від січня 1941 до жовтня 1945 р.) був о. Олександр Малиновський. Осідком курії ААЛ був Сянік (від травня 1938 р.), а на час фронтових дій – Криниця (від 28 липня 1944 до 26 лютого 1945 р.) [10, sygn. 50, s. 120, 129]. Під час німецької окупації греко-католицьке духовенство переносило всілякі злигодні, що повсюдно супроводжували встановлення нацистського режиму: обов’язкові постачання сільськогосподарської продукції (т.зв. контингентів), арешти, допити і вбивства. Вже в перші дні війни гітлерівці обмежили функціонуван-

ня багатьох церковних установ (фактично ліквідували їх); припинено видавничу діяльність – дозволено друкувати тільки «Вісті ААЛ» і «Ярославські єпархіяльні відомості», які виходили нерегулярно. У квітні 1941 р. генеральний губернатор у Кракові видав розпорядження, відповідно до якого дозволено було святкувати тільки 14 свят (крім неділь) із 22, поміщених у церковному календарі, не враховуючи місцевих празників [13, s. 40]. Священики, які не підкорялися новим законам і служили «урочисті» Служби Божі в заборонені свята, були попереджені, що «іншим разом військо змусить їх до порядку» [13, s. 40–45]. Великі культурні й матеріальні втрати Церкві принесло розпорядження генерального губернатора від червня 1941 р., яким наказано віддати для воєнних потреб усі церковні дзвони. Попри великі зусилля обидвох владик і апостольського адміністратора за 1941–1944 рр. знищено майже 80 відсотків безцінних історичних пам'яток ливарського мистецтва.

Невідрадним було матеріальне становище духовенства. В загальному священики бідували разом із парохіянами та були зобов'язані не тільки вчасно віддавати всі приписані побори, але їх нерідко змушували допомагати окупантам стягати з бідного населення всякого роду контрибуції, проводити збір харчів та одягу для потреб німецької армії. Внаслідок грабіжницької політики нацистів та масового вивезення людей на примусові роботи в Німеччину села ставали щораз біднішими, так що і священикам часто бракувало не тільки засобів до існування, але навіть муки на просфорки для богослужень, літургійного вина, свічок тощо. Кожний вияв непокори, а частіше – фальшиві оскарження, ставали причиною жорстоких покарань. На підставі документальних матеріалів та зібраних спогадів знаємо про 12 священиків, заарештованих і ув'язнених німецькими окупантами (8 з ААЛ і 4 з Перемиської єпархії), з яких двоє перейшли концтабори Аушвіц і Дахау. Відомо також про двох душпастирів, які загинули – о. Микола Величко і о. Антін Погорецький.

Окремо слід згадати групу греко-католицьких священиків, які були затримані, а опісля інтерновані в Кельцах. У липні і серпні 1941 р. німці заарештували на території ААЛ кількох священиків москвофільської орієнтації, запідозрених у прорадянських симпатіях. Досі встановлено 9 прізвищ інтернованих: о. Василій Бартко – сотрудник у Криниці; о. Омелян Венгринович – парох Мохначки; о. Володимир Венгринович – парох Вірхомлі Великої; о. Зенон Каленюк – завіда-тель парохії Більцарева; о. Володимир Мохнацький – парох Тилича; о. Андрій Оршак – сотрудник у парохії Криниця; о. Іван Полянський

– парох Вороблика Королівського; о. Євген Хиляк – парох Криниці; о. Юліян Сембратович – парох Злоцького. Деякі автори говорять 12 осіб, до яких додатково зараховують о. Степана Добрянського – завідателя парохії Вірхомлі Великої, о. Дам’яна Вендзіловича – пароха Костарівець і о. Володимира Журавецького – завідателя парохії Трєпча [12, s. 53]. Вони були вивезені до Кельць та утримувалися там у спеціальному таборі під наглядом німців і латинського єпископа Качмарєка [6, с. 209]. Апостольський адміністратор Лемківщини о. О. Малиновський, починаючи від жовтня 1941 р. надсилав протести до німецької адміністрації в Кракові і постійно домагався звільнення інтернованих [10, sygn. 17, s. 1–3; sygn. 50, s. 122]. Однак до своїх парохій затримані священники змогли повернутися щойно після відходу німецьких військ з Кельць – після 29 жовтня 1944 р. (першим до Криниці приїхав о. Євген Хиляк) [10, sygn. 50, s. 123].

Дуже великі особові й матеріальні втрати Греко-католицька церква понесла під час фронтових дій: в 1939 р., в 1941 р. та в 1944–1945 рр. Зокрема пішло з життя п’ятеро священників – один у 1941 р. (о. Лаврентій Качмарський, ЧСВВ) і чотири – в 1944 р. (о. Климентій Керницький, ЧСВВ, о. Семен Мигаль, о. Дам’ян Дзяма і о. Микола Думанський). Загинув також один брат-василіянин – Велямин Клачинський та поранений гранатою був о. Дочило, парох Яблінєк. Особливо від бойових дій потерпіла Лемківщина, де радянсько-німецький фронт задержався на т.зв. Дуклянському перевалі на кілька місяців.

2. Більшовицька окупація 1939–1941 рр.

Від другої половини вересня 1939 р. до кінця червня 1941 р. більша частина території Перемиської єпархії опинилася під радянською владою: 33 деканати (із 45) повністю та 9 частинно. З приходом у Галичину більшовики почали відразу встановлювати новий порядок: нова адміністративна влада заборонила діяльність більшості церковних і суспільно-культурних установ. Після грабунків і конфіскацій почалися масові арешти інтелігенції і духовенства, які часто завершувалися смертними вироками або засланням у Сибір. Щоб встановити масштаби радянських репресій, єпископ Йосафат Коциловський у липні 1941 р. окремим розпорядженням наказав деканам і поодиноким парохам подати до консисторії звіти про стан парохій. На жаль, не всі звіти збереглися, що сьогодні становить поважну трудність у висвітленні повного обсягу матеріальних і людських втрат. Відомо, що на основі цих документів був складений список священників, які потерпіли від рук більшовицьких окупантів – замордовані, вивезені

у Сибір і ув'язнені. На жаль, цей список, правдоподібно, не зберігся. Щоправда, «Краківські вісті» – ймовірно за інформацією єпископської консисторії в Перемишлі – помістили 21 прізвище греко-католицьких душпастирів, які загинули від рук НКВД, однак ця інформація не була належно перевірена.

На основі наших підрахунків вдалося встановити, що всього в Перемиській єпархії радянськими репресивними органами у 1939–1941 рр. було заарештовано біля 26 священиків, з яких щонайменше 10 загинули у в'язницях; один – о. Михайло Телеп, парох Рогізна – був убитий передовою військовою сторожею 27 вересня 1939 р., щонайменше 5 священиків було вивезено в Сибір, де двоє з них пізніше загинули, доля інших трьох залишається невідомою. Крім репресій греко-католицького духовенства, Перемиська єпархія понесла великі особові втрати серед вірних. Ще в 1939 р. більшовики переселили або вивезли на Схід з прикордонної смуги майже всі села, ліквідуючи парохії. Знищено тоді було кілька храмів і парафіяльних будинків, майно майже повністю пограбовано (напр. Бахів, Барич, Володж, Грабівець та інші). Масові депортації місцевого населення в Казахстан і Сибір тривали упродовж усього періоду першої окупації, а в червні 1941 р., втікаючи перед німцями, у тюрмах було знищено тисячі в'язнів.

3. Напади польського збройного підпілля і цивільного населення 1939–1947 рр.

Вже в 1939 р. зареєстровано збройний напад на греко-католицького священика, здійснений місцевими поляками в Лежайському деканаті. Першою жертвою польського підпілля став о. Ярослав Щирба, парох Шкляр Риманівського деканату (ААЛ). До кінця 1942 р. збройні напади на греко-католицьке духовенство траплялися ще спорадично. Нам відомо про 4 такі випадки: у Лежайському деканаті – 3 і Риманівському – 1; загинув один священик і двоє осіб потерпіло. З весною 1943 р. кількість і жорстокість нападів польського збройного підпілля і цивільних грабіжницьких банд раптово збільшується. Найбільша небезпека загрожувала священикам у західних деканатах, в яких греко-католицькі парохії часто були островами серед польської більшості. Так, в Сінявському деканаті зареєстровано 9 збройних нападів, Лежайському і Чесанівському – по 8. Разом за 1943 р. нам відомо про 31 збройний напад на приходства, під час яких 3 священики загинули, 1 був поранений, 16 потерпіло; майже всіх пограбовано. Деякі священики кількаразово ставали жертвами насильства. У згаданих деканатах вже в той час майже всі священики постійно переховува-

лися – не ночували або зовсім не жили на приходстві; деякі опускали свої парохії, знаючи, що коли залишаться – загинуть. З кожним днем напасники ставали більш жорстокими. Спочатку, як здається, метою нападів був грабіж, залякування і примушення до виїзду з парохії. З кінця 1943 р. і по 1945 р. метою нападів стає вбивство священика, тим більше, що масовим стає терор щодо української інтелігенції. Згодом хвиля насилля поширюється із західних деканатів на цілу єпархію. Коли в 1943 р. зареєстровано напади в 7 деканатах (втім у 2 деканатах ААЛ), то в 1944 р. відомо про щонайменше 34 напади в 16 деканатах (зокрема й у 5 деканатах ААЛ), в яких потерпіло 29 священиків та їхні родини. Отже, в 1944 р. загинуло від рук польського збройного підпілля 12 священиків і 2 особи зі священичої прислуги, 5 священиків внаслідок жажливих переживань розхворілися нервово. Багато священиків, особливо з деканатів: Лежайського, Сінявського, Чесанівського, Ярославського (Перемиська єпархія) і Динівського та Короснянського (ААЛ), – рятуючись від смерті, опустило свої парохії, селячись у парохіях поблизу Перемишля та далше на схід. Натомість від січня 1944 р., втікаючи від радянських військ, кількадесят священиків із Львівської архієпархії, Станіславівської та східних частин Перемиської єпархії опинилось у західних деканатах Перемиської єпархії і на території ААЛ. Саме в 1944 і 1945 рр. наступають часті зміни священиків на парохіях. У 1945 р. терор в українських селах ще більше посилюється. Консеквентно ведеться депортація українського населення до Радянського Союзу; терористичні напади, грабунки і вбивства мають викликати психоз страху і довести до очищення Закерзоння від українського населення. Більшість інтелігенції в 1944 р. або виїхала на Захід, або була замордована, так що головною провідною силою в українських селах залишилося духовенство (з обов’язку резиденції), і над ним чинився тепер найбільший терор.

У 1945 р. в різний спосіб потерпіло біля 36 священиків, зареєстровано в документах 37 нападів польського підпілля, в яких загинуло 10 греко-католицьких священиків і 13 осіб близької священичої рідні (7 дружин священиків, 4 дітей, 1 сестра і 1 мати); двох дітей поранено, 8 священиків побито.

У 1946 р. зареєстровано тільки один збройний напад польського підпілля: побито і пограбовано о. Івана Соболя, сотрудника в парохії Токарня (ААЛ).

Отже, за 1939–1946 рр. зареєстровано щонайменше 106 актів терору польського збройного підпілля щодо греко-католицького духо-

венства, у висліді яких загинуло 26 священників і 23 особи з їхньої найближчої рідні; щонайменше 2 особи було поранено пострілами. В загальному – потерпіло біля 86 священників.

4. Знищення структур УГКЦ комуністичною владою Польщі у 1944–1947 рр.

Від початку 1945 р. польським підпільним організаціям «допомогали» у терорі нові інституції адміністративної польської влади – громадянська міліція, Уряд безпеки і Військо Польське. Священників, які противилися виїздові парохіян до Радянської України, арештовували і тримали у в'язницях до кінця переселенчої акції (напр. арештовано о. Петра Саноцького, завідателя парохії Тисова, тому що він домагався дотримання принципу добровільності переселення). У грабунках і побиттях священників все частіше брала участь польська армія.

У 1945 р. зареєстровано три напади і побиття священників, якого допустилося Військо Польське. При цьому вбито в помешканні священика о. Петра Воляновича, пароха Горайця.

Арештованих і ув'язнених в 1945 р. священників було біля 21; один – о. Нестор Яців – загинув у в'язниці. Більшість священників з території Перемиської єпархії і ААЛ були депортовані до СРСР, там їх змушували підписати згоду на перехід до Православної Церкви. Одні з них були вивезені в Сибір, інші – працювали як світські особи і підпільно служили своїм вірним, ще інші – «підписали православ'я» і працювали як православні душпастирі.

У висліді переселенчої акції, арештів і терору на кінець 1945 р. на парохіях залишилося небагато священників, тим більше що в роках 1940–1945 рр. з Перемиської єпархії і ААЛ до країн Західної Європи виїхало біля 85 священників (найбільше в роках 1944–1945 рр.).

У 1946 р. Військо Польське провело щонайменше 3 напади, під час яких, окрім трьох священників, загинули 4 особи з найближчої їхньої рідні. У тому ж 1946 р. польська армія і Уряд безпеки заарештували 8 священників, з яких 6 (у тому двох перемиських владик, двох членів Перемиської капітули і канцлера єпископської консисторії) передано НКВД і перевезено до Радянської України. Там всі були засуджені на довгі роки ув'язнення і концтаборів.

З території Польщі 5 священників стали капеланами УПА: о. Василь Шевчук, о. Адам Слюсарчик, о. Петро Саноцький (доля його невідома), о. Мирон Кузмінський і о. Андрій Радьо. З них загинули: о. Василь Шевчук, розстріляний 13 вересня 1948 р. в Ряшеві, і о. Адам Слюсарчик – під час облави, здійсненої польським військом 19 жовтня 1947 р.

У 1947 р. Уряд безпеки і Військо Польське продовжували арешти греко-католицьких священиків. Кілька місяців у тюрмах Ярослава і Ряшева ув'язнений був о. Андрій Рожак; в Ряшеві – о. Теодор Марків і о. Петро Мазяр; у Томашові Любельському – о. Юрій Менцінський і о. Микола Заяць (звідти в липні 1947 р. перевезено їх до Явожна); в Ярославі і Томашові Любельському – о. Олександр Колянковський (перевезений до Явожна); у Перемишлі і Віснічу – о. Василь Червінчак (до 1948 р.); у Горлицях – о. Йосиф Хиляк та інші. Під час акції «Вісла» заарештовано і запроторено в концтабір у Явожні ще 19 священиків (крім трьох вищезгаданих), де один – о. Юліян Криницький – помер літом 1948 р., два – о. Євген Хиляк і о. Володимир Бозюк – були звільнені після чотирьох місяців ув'язнення, інші перебували в таборі до кінця 1948 р. (о. Михайло Гук, засуджений в 1945 р. до 10 років ув'язнення, сидів у тюрмі в Віснічу до 1954 р.; о. Олексій Колянковський, засуджений до 8 років ув'язнення, після звільнення з концтабору в Явожні відбував покарання у тюрмі в Штумі, де помер, побитий в'язничною сторожею, 27 липня 1953 р.). Під час арештів та ув'язнення священики переносили різні тортури і знущання. Так, о. Микола Заяць після допиту співробітниками Уряду безпеки в Томашові Любельському був принесений до келії непритомний, опухлий; про жакливе побиття під час слідства отців Євгена Модрицького і Володимира Прокопівача пише о. Василь Гриник [2, с. 54-56]. Від квітня до липня 1947 р. заарештовано чергових 8 священиків, яких передано НКВД. Після вивезення до Радянської України вони були засуджені і відбули заслання в Сибірі.

Священики, які уникнули арешту перед або під час акції «Вісла», переїхали на західні – «відзискані» – землі повоєнної Польщі. Крім о. М. Ріпецького, о. М. Кузьмінського (працював як цивільна особа), о. Андрія Злупка (хворів), усім іншим довелося працювати на латинських парохіях і капеланіях в околицях Кракова, Тарнова, Любліна і Варшави. Ті, які виїхали на західні землі, зустрілися з переслідуванням як з боку Уряду безпеки, так і Латинської Церкви – їм було заборонено здійснювати служіння в рідному обряді серед вірних своєї Церкви. За спробу душпастирської праці в Щеціні було заарештовано 3 священиків, які кілька місяців були ув'язнені.

Внаслідок брутальної поведінки Війська Польського під час депортації на Радянську Україну (1944-1946) та акції «Вісла» (1947) загинуло 5 греко-католицьких священиків і 3 особи з найближчої їхньої рідні; двох інших священиків було побито. На території Польщі Військо Польське, УБ і НКВД в 1944–1947 рр. заарештувало щонай-

менше 67 священників, яких тримали в ув'язненні від кількох днів до двох років (зокрема 22 душпастирі перебували в концтаборі Явожно); чотирьох священників було засуджено до кількالكітнього ув'язнення. У в'язницях загинули чотири священники: один був розстріляний без суду, один – за вироком смерті, два померли. УБ передав НКВД 14 священників (разом з двома єпископами), яких вивезено до Радянської України. Під час фронтових дій загинуло 5 священників, у тому один – у 1941 р. і один – у Німеччині в 1944 р.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бескид, Ю. На згрищах Закерзоння / Юліян Бескид (Тарнович). – Торонто: «Лемківщина», 1954. – 128 с.
2. Гриник, В. «Церква в рідному краю і в Польщі» (машинопис) / о. Василь Гриник // Історичний архів УГКЦ в Римі (без сигнатури).
3. Козак, М. Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх / Михайло Козак. – Перемишль; Львів: Свічадо, 2002. – 280 с. (Архиспархіальна бібліотека ім. сп. Константина Чеховича в Перемишлі).
4. Лебедович, І. 3 мартирології духовенства Західної України: матеріали до історії / о. Іван Лебедович. – Філядельфія: накладом автора, 1978. – 108 с.
5. Мартирологія Українських Церков, у 4-ох томах. – Т. 2: Українська Католицька Церква / [упоряд. та ред. О. Зінкевич, о. Т. Лончина]. – Торонто; Балтимор: Українське вид-во «Смолоскип» ім. В. Симоненка, 1985. – 839 с.
6. Місило, Є. Греко-Католицька Церква у Польщі (1944-1947) / Євген Місило // Варшавські українознавчі записки. – Варшава, 1989. – Зош. 1. – С. 207-219.
7. Путько-Стех, А. Українські священники Закерзоння. Хроніка репресій / Анізія Путько-Стех. – Львів: Сполом, 2007. – 368 с.
8. Рейнарлович, Р. Мартирологія Лемківщини (1944-1947) / д-р Роман Рейнарлович // Логос. Богословський кварталник. Видають оо. Редемптористи Східнього обряду. – Йорктон, Саск. Канада. – Т. XXXII ч. 3, лип. – вер. 1981. – С. 183-201; Т. XXXII ч. 4, жовт. – груд. 1981. – С. 286-298; т. XXXIII ч. 1, січ. – бер., 1982. – С. 52-61.
9. Шах, С. Між Сяном і Дунайцем: Спомин / Степан Шах. – Мюнхен: Християнський голос, 1960. – Част. I. – 439 с.
10. Archiwum Państwowe w Przemyślu. Administracja Apostolska Łemkowszczyzny.
11. Archiwum Państwowe w Przemyślu. Archiwum Grecko-katolickiego Biskupstwa w Przemyślu. – Sygn. 9271.
12. Horbal, B. Українська Powstańcza Armia на Łemkowszczyźnie / Bogdan Horbal // Łemkowie i Łemkoznawstwo w Polsce. – Kraków, 1997. – S. 45-62.
13. Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. Akta parafii Karlików. – Sygn.58.